

Το Κέντρο Βάρους στη Σύγχρονη Στρατηγική Θεωρία και το Δίδαγμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Σωτήριος Φ. Δρόκαλος

ΣΥΝΟΨΗ

Το άρθρο εξετάζει τη σχέση της έννοιας του κέντρου βάρους με τη στρατηγική του Μεγάλου Αλεξάνδρου, υποστηρίζοντας ότι η τελευταία αποτελεί ένα παράδειγμα εντοπισμού του εχθρικού κέντρου βάρους όχι αποκλειστικά στις ένοπλες δυνάμεις του, αλλά επίσης σε στοιχεία που του εξασφαλίζουν τη δυνατότητα να συντηρεί ή να αναδημιουργεί τις δυνάμεις του. Ως αντίθετες προσεγγίσεις αναφέρονται οι ιστορικά συγκρίσιμες εισβολές του Ναπολέοντα και του Χίτλερ στη Ρωσία/Σοβιετική Ένωση. Το άρθρο παρουσιάζει συνοπτικά την έννοια του κέντρου βάρους στη σύγχρονη στρατηγική θεωρία με κύρια αναφορά στον Καρλ φον Κλάουζεβιτς και εξετάζει κριτικά την πρακτική αντίληψη του Πρώσου στρατηγού σχετικά με το συγκεκριμένο σκέλος της θεωρίας του, μέσα από την ανάλυσή του για τη ναπολεόντεια εκστρατεία στη Ρωσία. Στη συνέχεια το άρθρο υποστηρίζει πως η επιτυχία της αλεξανδρινής στρατηγικής αποδεικνύει ότι στην περίπτωση που ο εχθρός διαθέτει μεγάλο στρατηγικό βάθος η αποκλειστική επικέντρωση στις ένοπλες δυνάμεις του δεν συνιστά την προτιμότερη προσέγγιση.

Λέξεις κλειδιά: Κέντρο Βάρους, Ναπολέον, Χίτλερ, Αλέξανδρος, Κλάουζεβιτς, Ζομινί

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία υποστηρίζει, ότι η αρχή της σύγχρονης στρατηγικής θεωρίας που προκρίνει τη συγκέντρωση των προσπαθειών στην όσο το δυνατόν πιο άμεση συντριβή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, καθίσταται προβληματική στην περίπτωση εξαιρετικά μεγάλου εχθρικού στρατηγικού βάθους, όταν δηλαδή ο εχθρός διαθέτει αυξημένη δυνατότητα αναδημιουργίας δυνάμεων και εκτενή εδάφη, τα οποία μπορεί να αξιοποιήσει υποχωρώντας, ανασυντάσσοντας στρατεύματα, αντλώντας πόρους.

Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται από τη μελέτη και την ανάλυση δύο κορυφαίων γεγονότων της νεότερης και σύγχρονης στρατιωτικής ιστορίας, όπως είναι η γαλλική και η γερμανική εκστρατεία στη Ρωσία το 1812 και 1941 αντίστοιχα, σε αντιπαραβολή με ένα κορυφαίο γεγονός της αρχαίας ιστορίας, την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία. Η σύγκριση των αποτυχιών του Ναπολέοντα και του Χίτλερ με τον θρίαμβο του Αλεξάνδρου, αποδεικνύει ότι σε περιπτώσεις που ο εχθρός διαθέτει εκτεταμένα εδάφη, αφθονία ανθρώπινων, οικονομικών και φυσικών πόρων, όπως και τεχνική ικανότητα

Για παραπομπή στο άρθρο: Σωτήριος Φ. Δρόκαλος «Το Κέντρο Βάρους στη Σύγχρονη Στρατηγική Θεωρία και το Δίδαγμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου», *ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΝ*, Τ. 3, (Χειμώνας 2021), 139-150.

αναδημιουργίας των δυνάμεών του, ένα χτύπημα που στοχεύει αποκλειστικά στη στρατιωτική του ισχύ δεν μπορεί να προκαλέσει την κατάρρευσή του, όσο μεγαλειώδες και συντριπτικό κι αν είναι, και αντίθετα σταδιακά επιφέρει την εξάντληση του δυναμικού του επιτιθέμενου. Σε παρόμοιες περιπτώσεις χρειάζεται ο συντονισμός διαφόρων παραγόντων, που θα στοχεύσουν στην υπονόμηση της δυνατότητάς του εχθρού να ανανεώνει την πολεμική του ικανότητα.

Το κέντρο βάρους στη σύγχρονη στρατηγική θεωρία

Η έννοια του στρατηγικού κέντρου βάρους, είναι ένας από τους ακρογωνιαίους λίθους της θεωρίας του πολέμου του Καρλ φον Κλάουζεβιτς, του Αντουάν Ανρί ντε Ζομινί και της ακόλουθης στρατηγικής σκέψης μέχρι σήμερα. Προέρχεται απευθείας από τα διδάγματα της ιστορίας αλλά και εκείνα των φυσικών επιστημών,¹ και με βάση τη θεωρία του πολέμου του Κλάουζεβιτς μπορεί να εντοπιστεί σε διάφορα στοιχεία του εμπόλεμου δρώντα. Μπορεί να αντιστοιχεί στις ένοπλες δυνάμεις του, στην οικονομία του, στην πρωτεύουσα ή άλλες σημαντικές πόλεις του, σε τμήματα του εδάφους του, σε φυσικούς πόρους, στην κοινή γνώμη του ή σε έναν συνδυασμό διαφόρων μεταβλητών.²

Το *sine qua non* στοιχείο είναι πάντως η υποχρεωτική και αναγκαία εξουδετέρωση του εχθρικού στρατού, με την έννοια της αποδυνάμωσής του, ως το σημείο του να καταστεί αδύνατη η συνέχιση της αντίστασης εκ μέρους του. Ο πόλεμος πρέπει πάντα να στοχεύει στον αφοπλισμό ή, αν προτιμάμε, στη συντριβή του αντιπάλου,³ και όσο οι ένοπλες δυνάμεις του παραμένουν ικανές να μάχονται ο πόλεμος δεν έχει κερδηθεί. Έτσι, ακόμη και όταν το κέντρο βάρους θα μπορούσε θεωρητικά να εντοπιστεί εκτός των ενόπλων δυνάμεων, παραμένει πάντα η αναγκαιότητα της *δικής* τους συντριβής, της επιχειρησιακής τους εξουδετέρωσης. Όπως γράφει ο Κλάουζεβιτς, «η νίκη επί του εχθρού είναι ο σκοπός του πολέμου. Η καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων είναι το μέσον για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός. Και το ίδιο ισχύει τόσο για τον επιθετικό όσο και για τον αμυντικό πόλεμο».⁴

Σε αυτό το σημείο η σκέψη του Κλάουζεβιτς συμπλέει όσον αφορά την επιχειρησιακή σφαίρα με εκείνη του Ζομινί, σε μια απολύτως αναμενόμενη ταύτιση, καθώς αμφότεροι οι στρατηγοί και θεωρητικοί του πολέμου εξελίχθηκαν ως στρατιωτικοί και διανοούμενοι υπό την επιρροή του Μεγάλου Ναπολέοντα, πολεμώντας μαζί του ή εναντίον του. Η πρακτική της ναπολεόντειας ιδιοφυΐας συνιστά το θεμέλιο της σκέψης του Κλάουζεβιτς και του Ζομινί, και το βασικό της χαρακτηριστικό είναι η έννοια του αποφασιστικού σημείου, της συγκέντρωσης των δυνάμεων και των προσπαθειών σε αυτό, η καθοριστική μάχη και το νικηφόρο συντριπτικό χτύπημα.

Ο Ναπολέων εκκινεί από μία αναντίρρητη λογική όταν θεωρεί την καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων ως το κλειδί για την ολοκληρωτική νίκη και την εκπλήρωση των πολιτικών σκοπών, καθώς αν ο στρατός του εχθρού εξολοθρευτεί αυτός είναι ήδη υποταγμένος στη θέλησή μας. Επομένως ο Ναπολέων, ενσαρκώνοντας το επαναστατικό κύμα που καθιστά την πολιτική και κατά συνέπεια τον πόλεμο ένα ζήτημα που αφορά

¹ Fabio Cornacchia, "Il Centro di Gravità come Elemento Guida nelle Operazioni Militari", *Rivista Militare dell'Esercito Italiano*, 01/2009, LOGOS (Στρατιωτικό Περιοδικό του Ιταλικού Στρατού).

² Carl von Clausewitz, *Della Guerra*, (Torino: Einaudi, 2000), VIII, IV, 222.

³ Carl von Clausewitz, *Della Guerra*, (Milano: Mondadori, 1989), I, IV, 22.

⁴ Στο ίδιο, VI, III, 701.

ολόκληρο το έθνος και όχι μόνο τις παλιές αριστοκρατικές τάξεις, καινοτομεί σε σχέση με τις πρακτικές που χαρακτήριζαν τον πόλεμο στην Ευρώπη του *Ancien Regime* και του Μεσαίωνα. Στη θέση των συνήθως χαμηλής έντασης επιχειρήσεων και συγκρούσεων, που στόχευαν περισσότερο στην κατάληψη θέσεων και εδαφών, εισάγει τον στόχο της εξάλειψης της εχθρικής στρατιωτικής ισχύος.

Όσον αφορά συγκεκριμένα τη στρατηγική, ο Ζομινί εγκωμιάζει το πρότυπό του δίνοντας ταυτόχρονα το στίγμα της στρατηγικής του αντίληψης: «Αυτή ήταν η πιο εμφανής αξία του Ναπολέοντα. Απορρίπτοντας παλιά συστήματα, τα οποία ικανοποιούνταν από την κατάληψη ενός ή δύο σημείων ή από την κατάκτηση μιας παρακείμενης επαρχίας, ήταν πεπεισμένος ότι τα καλύτερα μέσα για να επιτευχθούν σπουδαία αποτελέσματα ήταν ο εκτοπισμός και η καταστροφή του εχθρικού στρατού – καθώς κράτη και επαρχίες πέφτουν από μόνα τους όταν δεν υπάρχει οργανωμένη δύναμη για να τα προστατεύσει».⁵

Για τους σύγχρονους δυτικούς στρατούς και στρατηγιστές η έννοια του κέντρου βάρους, αν και είναι πολύ πιο ευρεία σε επίπεδο θεωρίας, επικεντρώνεται πρακτικά περισσότερο στην αναζήτηση του κυριότερου σημείου ισχύος του εχθρικού στρατού, που αν καταστραφεί θα συμπαρασύρει μαζί του στην κατάρρευση ολόκληρη την εχθρική δομή. Αυτή η αντίληψη του πολέμου, που επικεντρώνει στην άμεση εξουδετέρωση των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, βρίσκεται σε αντίθεση με την έμμεση στρατηγική προσέγγιση, που στη σύγχρονη Ευρώπη βρίσκει τον πιο σημαντικό εκφραστή της στον Βρετανό στρατιωτικό και θεωρητικό Λίντελ Χαρτ, και γενικότερα έχει ταυτιστεί με τον αρχαίο Κινέζο συγγραφέα Σουν Τσου.⁶ Η έμμεση προσέγγιση υποστηρίζει ότι τα καλύτερα αποτελέσματα στον πόλεμο εξασφαλίζονται αποφεύγοντας τη σύγκρουση με την κύρια εχθρική δύναμη και αναζητώντας αντίθετα τη σταδιακή υποβάθμιση και υπονόμευση της συνοχής και της θέσης του εχθρού, μέσω χτυπημάτων στα πιο αδύνατα σημεία του, πρόκλησης σύγχυσης, κατάληψης εδαφών με σκοπό την αποδυνάμωση ή περικύκλωσή του. Θεωρεί δε ότι η άμεση επίθεση είναι ενδεδειγμένη μόνο στην περίπτωση σαφούς αριθμητικής υπεροχής.⁷ Ο Σουν Τσου συμβουλεύει να αποφεύγεται πάντα η σύγκρουση με τα εχθρικά επίλεκτα σώματα και γενικά με έναν στρατό οργανωμένο και παραταγμένο στην εντέλεια,⁸ όπως και να αποφεύγονται οι πολιορκίες πόλεων, αποδεχόμενος μια τέτοια επιλογή μόνο σε περίπτωση έλλειψης εναλλακτικών λύσεων.⁹ Η πιο περίφημη θέση του είναι πως η καλύτερη στρατηγική είναι εκείνη που αποφέρει τη νίκη χωρίς να χρειαστεί καν μάχη.¹⁰

Στην πραγματικότητα ιδέες αυτού του είδους υπήρχαν πάντα και στη Δύση, κι έτσι, παρότι στην εποχή του το βιβλίο του Σουν Τσου ήταν ακόμη άγνωστο στην Ευρώπη, ο φον Κλάουζεβιτς μας δίνει την άποψή του σχετικά με αυτές, θεωρώντας τες ουσιαστικά ανάξιες λόγου ονειροπολήσεις που μπορούν μάλιστα να αποδειχτούν επικίνδυνες αν κάποιος τις πάρει στα σοβαρά.¹¹ Αντίθετα είναι όχι απλά η «θεμελιώδης αρχή του πολέμου που μας οδηγεί να αναζητήσουμε τις μεγάλες λύσεις μόνο στις μεγάλες μάχες» αλλά και η

⁵ Baron De Jomini, *The Art of War*, (El Paso: El Paso Norte Press, 2005), III, XIX, 71.

⁶ Όπως γράφει Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, «ο Σουν Τσου είναι ο πατέρας της έμμεσης προσέγγισης», στο *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), 87.

⁷ Sun Tzu, *L'arte della guerra*, (Roma: Newton Compton, 2008), 28, 33, 34.

⁸ Στο ίδιο, 56.

⁹ Στο ίδιο, 27.

¹⁰ Στο ίδιο.

¹¹ Clausewitz, *Della Guerra*, Mondadori, IV, XI, 299.

εμπειρία, καθώς σε κάθε εποχή «μόνο οι μεγάλες νίκες οδήγησαν σε μεγάλα αποτελέσματα, με απόλυτο τρόπο όσον αφορά τον επιτιθέμενο, και, λίγο ή πολύ, και για τον αμυνόμενο».¹²

Ο Πρώσος στρατηγός και θεωρητικός δεν αρνείται πάντως ότι μπορούν να υπάρξουν και άλλα χρήσιμα μέσα για την κατάκτηση της νίκης, ή ότι εκείνη μπορεί να έλθει ακόμη και μέσω μιας έμμεσης αποσύνθεσης των εχθρικών δυνάμεων: «Η εκπόρθηση ενός οχυρού, η κατάληψη ενός τμήματος του εδάφους συνιστούν ήδη μια καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων, η οποία μπορεί επιπλέον να προκαλέσει μια ακόμα μεγαλύτερη. Η καταστροφή μπορεί να επέλθει και έμμεσα».¹³ Ωστόσο αυτές οι έμμεσες μέθοδοι, συνήθως, «είναι υπερτιμημένες: σπάνια μπορούν να έχουν την ίδια αξία με μια μάχη. Επιπλέον πρέπει κανείς να έχει κατά νου, όταν τις χρησιμοποιεί, ότι είναι πιθανό να μην αντιληφθεί τα πιθανά τους μειονεκτήματα, ενώ εξαιτίας του μέτριου κόστους τους να φαίνονται ελκυστικές. Πρέπει συνεπώς πάντα να τις θεωρούμε ως μικρά χαρτιά που ρίχνουμε στο παιχνίδι, ικανά να αποφέρουν μόνο μέτρια κέρδη».¹⁴

Πιο πρόσφατα άνοιξε ένας διάλογος γύρω από την έννοια του κέντρου βάρους και την πιθανότητα μιας διεύρυνσής της.¹⁵ Όμως η κυρίαρχη ερμηνεία παραμένει πάντα εκείνη που διατύπωσε ο περίφημος αρχηγός του πρωσικού επιτελείου και θεωρητικός Χέλμουτ φον Μόλτκε, στη γραμμή του Κλάουζεβιτς: «Η νίκη στη μάχη είναι η σημαντικότερη στιγμή στον πόλεμο. Μόνο αυτή σπάει τη θέληση του εχθρού και τον αναγκάζει να υποκύψει σε εμάς. Δεν είναι γενικά η κατάκτηση ενός κομματιού γης ή ενός ισχυρού σημείου, αλλά μόνο η καταστροφή των δυνάμεων του εχθρού εκείνη που αποδεικνύεται καθοριστική. Αυτή είναι συνεπώς ο πρωταρχικός στόχος μιας επιχείρησης».¹⁶

Σύμφωνη η θέση του Φερντινάντ Φος, Γάλλου στρατάρχη και ανώτατου διοικητή των συμμαχικών δυνάμεων στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο: «Για να φτάσουμε στο τέλος της μάχης—που είναι η επιβολή της θέλησής μας στον εχθρό—ο σύγχρονος πόλεμος χρησιμοποιεί μόνο ένα μέσο: την συντριβή των οργανωμένων δυνάμεων του εχθρού. Η συντριβή επιτυγχάνεται, προετοιμάζεται από μάχη, η οποία διαλύει τον εχθρό, αποδιοργανώνει τη διοίκησή του, την πειθαρχία του, τις τακτικές του συνδέσεις, και τα στρατεύματά του ως μια ενιαία δύναμη».¹⁷ Επίσης, ο Αμερικανός στρατηγός Ουέσλι Κ. Κλαρκ, ανώτατος διοικητής των δυνάμεων του NATO στην Ευρώπη μεταξύ 1997-2000, αναφέρει ως βασικές αρχές της δράσης στον πόλεμο τον εντοπισμό κεντρικών στόχων και τη συγκέντρωση μαζικών δυνάμεων για την εξουδετέρωσή τους.¹⁸

Κριτική της άποψης του Κλάουζεβιτς για τη ναπολεόντεια εκστρατεία στη Ρωσία

Στην εκστρατεία του Ναπολέοντα στη Ρωσία και στη χιτλερική εισβολή στη Σοβιετική Ένωση, βλέπουμε να αναπτύσσεται μαζικά και εκτεταμένα η προσέγγιση που όπως

¹² Στο ίδιο.

¹³ Στο ίδιο, VI, VI, 706.

¹⁴ Στο ίδιο, VI, VI, 707.

¹⁵ Beatrice Heuser, "Clausewitz's Ideas of Strategy and Victory", στο Hew Strachan and Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-First Century*, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 138-62.

¹⁶ Στο ίδιο, 147.

¹⁷ Στο ίδιο.

¹⁸ Wesley K. Clark, *Waging Modern War*, (New York: Public Affairs, 2002).

αναφέρθηκε παραπάνω προκρίνει η σύγχρονη στρατηγική θεωρία, καθώς και στις δύο περιπτώσεις η πρόθεση του εισβολέα είναι να εξολοθρεύσει άμεσα τα εχθρικά στρατεύματα, και όλες του οι προσπάθειες και οι σχεδιασμοί εκκινούν από αυτή την αντίληψη και στοχεύουν σε αυτόν τον σκοπό, αδιαφορώντας σχεδόν πλήρως για την κατοχή εδαφών, την αξιοποίηση πόρων, την αντίστροφη αποστέρηση του εχθρού από πόρους, την επίδραση πάνω σε κατακτημένους πληθυσμούς. Ωστόσο, αφότου ο συγκεκριμένος τρόπος πολέμου τους είχε επιτρέψει να κατακτήσουν σχεδόν ολόκληρη την ηπειρωτική Ευρώπη, τόσο η ναπολεόντεια Γαλλία όσο και η χιτλερική Γερμανία υπέστησαν μοιραίες για τα πολιτικά τους σχέδια ήττες, βουλιάζοντας στη ρωσική ενδοχώρα.

Οι δύο εκστρατείες δεν είναι ταυτόσημες και αντίθετα υπάρχουν σημαίνουσες διαφορές μεταξύ τους όσον αφορά την εξέλιξη των γεγονότων και τις ακριβείς αιτίες της αποτυχίας. Το κοινό στοιχείο είναι όμως ότι και στις δύο περιπτώσεις η ποιότητα και η ισχύς ηττήθηκαν από το γεωγραφικό και δημογραφικό βάθος, παρότι στις πρώτες φάσεις της σύγκρουσης ο επιτιθέμενος έδειχνε να υπερέχει και ο αμυνόμενος να αδυνατεί να ανακόψει την προέλαση. Τόσο ο ναπολεόντειος στρατός όσο και η Βέρμαχτ έδωσαν στην αρχική φάση των εκστρατειών ενάντια στη Ρωσία την εντύπωση ότι είναι ανίκητοι, ότι θα συνέχιζαν επιτυχάνοντας μια γρήγορη και συντριπτική νίκη, προέλασαν νικηφόρα επικρατώντας επί εχθρικών δυνάμεων και κατακτώντας εκτεταμένα ρωσικά εδάφη, αλλά στο τέλος η ίδια τους η επέλαση τους εξαντλούσε όλο και πιο πολύ, ενώ από την απέναντι πλευρά η ρωσική αντίσταση παρέμενε ανυποχώρητη παρά τις απώλειες, και κέρδιζε όλο και περισσότερη αυτοπεποίθηση, ενθουσιασμό και επίσης τεχνική δεξιότητα. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις ο αρχικός στόχος της άμεση συντριβής των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων δεν υλοποιήθηκε και εναλλακτικά επιλέχθηκε η κατάληψη της Μόσχας. Ωστόσο, στην περίπτωση του Ναπολέοντα αποδείχτηκε ότι η κατάληψη της ιστορικής ρωσικής πρωτεύουσας δεν κατάφερε το αποφασιστικό χτύπημα στη ρωσική πολιτική και στρατιωτική δομή, ενώ σε εκείνη του Χίτλερ η επίθεση αναχαιτίστηκε.

Σε θεωρητικό επίπεδο όλα αυτά συνιστούν μια αποτυχία της κυρίαρχης στη σύγχρονη στρατηγική θεωρία άποψης, καθώς και στους δύο εκείνους τιτάνιους πολέμους, η αντίληψη σύμφωνα με την οποία το κέντρο βάρους της ισχύος του εχθρού ταυτίζεται με τις ένοπλες δυνάμεις του, αποδείχτηκε ανεπαρκής. Το ίδιο ισχύει και για άλλες ανάλογες περιπτώσεις μικρότερης κλίμακας και ιστορικής σημασίας, όπως η ελληνική εκστρατεία στη Μικρά Ασία το 1919-22, και η εκστρατεία του Σουηδού βασιλιά Κάρολου ΙΒ' το 1708-09, και πάλι στη Ρωσία.

Οι κριτικές της εκστρατείας του Ναπολέοντα στη Ρωσία, εύλογα στράφηκαν εξαρχής ενάντια στην επιλογή του να βαδίσει κατά της Μόσχας αντί να εδραιώσει τις θέσεις του στα σημεία που είχε ήδη κατακτήσει και να περιμένει την άνοιξη του επόμενου έτους. Ο ίδιος ο Ναπολέων στην Αγία Ελένη είπε ότι το να αφήσει το Σμόλενσκ για να βαδίσει κατά της Μόσχας το 1812 ήταν ένα μεγάλο στρατηγικό λάθος.¹⁹ Μάλιστα, οι κίνδυνοι της προέλασης προς τη Μόσχα τον είχαν βασανίσει τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της εκστρατείας,²⁰ ωστόσο στο τέλος η βασική του στρατηγική αντίληψη είχε επικρατήσει επί των αμφιβολιών. Αυτή την αντίληψη υπερασπίζεται με απόλυτη πεποίθηση και ο Καρλ φον

¹⁹ Nigel Nicolson, *Napoleone in Russia. La fine della Grande Armée*, (Milano: Rizzoli, 2001), 93.

²⁰ Για παράδειγμα, Dominic Lieven, *La tragedia di Napoleone in Russia*, σελ. 178-181, (Milano: Mondadori, 2010), 178-81 και Nigel Nicolson, *Napoleone in Russia. La fine della Grande Armée*, (Milano: Rizzoli, 2001), 78-9.

Κλάουζεβιτς, ο οποίος στο τελευταίο μέρος του *Περί Πολέμου* συντάσσεται με την επιλογή του Ναπολέοντα, υποστηρίζοντας ότι ήταν στρατηγικά ορθή παρά το αρνητικό αποτέλεσμα.

Ο Πρώσος στρατηγός και θεωρητικός, με την εντυπωσιακή του αυτή θέση απαντά στις κριτικές για τις ενέργειες του εμπνευστή και προτύπου του, και επιπλέον διασαφηνίζει το πώς ο ίδιος εννοεί την έννοια του κέντρου βάρους: «Το παράδειγμα του Βοναπάρτη το 1812 δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μας κάνει να απομακρυνθούμε από τη θέση μας, και αντίθετα την επιβεβαιώνει. Η εκστρατεία στη Ρωσία δεν απέτυχε επειδή [ο Ναπολέων] προχώρησε πολύ γρήγορα και σε βάθος, όπως υποστηρίζει η τρέχουσα άποψη, αλλά γιατί απέτυχαν τα ίδια τα μέσα που είχε στη διάθεσή του για την επιτυχία. Η Ρωσική Αυτοκρατορία δεν είναι μια χώρα που μπορεί να κατακτηθεί πλήρως, δηλαδή να διατηρηθεί υπό κατοχή, τουλάχιστον όχι με τις δυνάμεις των σημερινών ευρωπαϊκών κρατών, και ούτε με τους 500.000 άνδρες που διοικούσε ο Βοναπάρτης. Μια τέτοια χώρα μπορεί να νικηθεί μόνο από τη δική της αδυναμία και από τις επιπτώσεις του εσωτερικού διχασμού. Για να χτυπήσει κανείς τα αδύναμα σημεία της πολιτικής της πραγματικότητας, είναι απαραίτητη μια δόνηση που θα φτάσει μέχρι την καρδιά του κράτους. Μονάχα αν η δυναμική του επίθεσης έφτανε στη Μόσχα, μπορούσε ο Βοναπάρτης να ελπίζει ότι θα κλόνιζε το θάρρος της κυβέρνησης όπως και την πίστη και το πείσμα του λαού. Στη Μόσχα έλπιζε να βρει την ειρήνη. Αυτός ήταν ο μόνος λογικός στόχος που μπορούσε να θέσει σε αυτόν τον πόλεμο».²¹

Λέγοντας ότι μια τόσο μεγάλη χώρα δεν μπορεί να ηττηθεί χωρίς όξυνση εσωτερικών αδυναμιών και διχασμών, ο Κλάουζεβιτς σχεδόν παραδέχεται ότι η θεωρητική του αρχή για την εξολόθρευση των εχθρικών δυνάμεων²² δεν ισχύει πλήρως στην περίπτωση εχθρών που διαθέτουν πολύ μεγάλο στρατηγικό βάθος. Εντούτοις αυτή η διαπίστωση δεν τον κάνει να αλλάξει γνώμη σχετικά με το ποιος ήταν ο καλύτερος τρόπος δράσης στη συγκεκριμένη περίπτωση. Δεν αναρωτιέται μήπως αυτές οι εσωτερικές διασπάσεις μπορούν να υποδαυλιστούν ή να αναζωπυρωθούν χάρη σε συνειδητές και στοχευμένες ενέργειες του εισβολέα πέρα από τις στενά πολεμικές, αλλά θεωρεί ότι καταστάσεις του είδους μπορούν να προκληθούν μόνο έμμεσα, μέσω σκληρού και γρήγορου κεντρικού χτυπήματος, με την ελπίδα ότι κάτι τέτοιο θα αποσταθεροποιήσει την εσωτερική πολιτική κατάσταση του εχθρού.

Ο Κλάουζεβιτς συνεχίζει, τονίζοντας ότι ο Ναπολέων ενήργησε όπως είχε πάντα ενεργήσει και ισχυρίζεται ότι συνεπώς όποιος τον θαυμάζει για όλες τις προηγούμενες νικηφόρες εκστρατείες του, δεν θα έπρεπε να τον κατακρίνει για τη συγκεκριμένη στη Ρωσία. Διότι είναι «επιτρεπτό να κρίνει κανείς ένα γεγονός από την τελική του έκβαση, αφού αυτή η ίδια αποτελεί την καλύτερη κρίση», ωστόσο «μια κριτική που εξάγεται αποκλειστικά από το τελικό αποτέλεσμα δεν μπορεί να προβάλλεται σαν δείγμα σοφίας», γιατί «το να αναζητά κανείς τα αίτια μιας αποτυχημένης εκστρατείας δεν συνιστά ακόμη κριτική: μόνο όταν αποδειχτεί ότι αυτά τα αίτια δεν θα έπρεπε να είχαν διαφύγει της προσοχής ή να έχουν αγνοηθεί από τον ενδιαφερόμενο, κάνει κάποιος πράγματι κριτική και υψώνεται πάνω από τον [εξεταζόμενο] στρατηλάτη».²³ Πολλοί, γράφει ο Κλάουζεβιτς, που

²¹ Clausewitz, *Della Guerra*, Einaudi, VIII, IX, 248.

²² Στο ίδιο, 139: «... βεβαιώνουμε ότι η άμεση εξολόθρευση των εχθρικών δυνάμεων είναι εκείνη που κυριαρχεί πάντοτε. Αυτή την κυρίαρχη σημασία, τίποτα λιγότερο, θέλουμε να την διεκδικήσουμε για την αρχή της εξολόθρευσης».

²³ Clausewitz, *Della Guerra*, Einaudi, VIII, IX, 249-50.

τώρα επικρίνουν τον Ναπολέοντα επειδή συνέχισε και κατέλαβε τη Μόσχα, θα τον κατηγορούσαν για το αντίθετο αν είχε σταματήσει στη Λιθουανία και εγκλωβιζόταν ανάμεσα στα αμυντικά οχυρά της περιοχής. Οι ίδιοι ακριβώς θα ούρλιαζαν:

«Δεν είναι πια ο παλιός Βοναπάρτης. Δεν διεξήγαγε ούτε μία μεγάλη μάχη, εκείνος που συνήθιζε να σφραγίζει με νίκες όπως στο Αούστερλιτς και στο Φρίνλαντ τις κατακτήσεις του, φτάνοντας μέχρι τα τελευταία τείχη των εχθρικών κρατών! Διστακτικός, απέφυγε να καταλάβει την εχθρική πρωτεύουσα, μία Μόσχα χωρίς άμυνα και έτοιμη να πέσει, επιτρέποντας έτσι να συνεχίζει να υπάρχει ο πυρήνας γύρω από τον οποίο θα μπορούσε να συγκεντρωθεί η νέα αντίσταση. Είχε την πρωτοφανή ευκαιρία να επιτεθεί σε αυτόν τον μακρινό, απέραντο κολοσσό σαν να ήταν μια κοντινή πόλη (...) και δεν εκμεταλλεύεται αυτό το πλεονέκτημα, σταματάει στη μέση την νικηφόρα του πορεία σαν να τον συγκρατούσε ένα κακό πνεύμα;»²⁴

Ο Κλάουζεβιτς έχει δίκιο όταν λέει ότι ο Ναπολέων ενήργησε με τον ίδιο τρόπο που είχε πάντα ενεργήσει, και όταν περιφρονεί τις διάφορες εύκολες κριτικές για τις επιλογές του ένδοξου Γάλλου ηγέτη. Ωστόσο, ο μεγάλος Πρώσος θεωρητικός του πολέμου, υπερβάλλει όταν ισχυρίζεται ότι όποιος θαυμάζει τον Ναπολέοντα και τον τρόπο δράσης του θα έπρεπε να συμφωνεί και με τις επιλογές του στη Ρωσία, καθώς μια αρχή δεν ισχύει εξ ορισμού για οποιαδήποτε περίπτωση. Το ότι μια αρχή έχει αποδειχτεί ορθή σε ορισμένες συνθήκες δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι είναι η ενδεδειγμένη για κάθε πιθανή περίπτωση, ιδίως όταν υπάρχουν ουσιώδεις διαφορές μεταξύ αυτών. Ο Ναπολέων δεν είχε ποτέ αντιμετωπίσει μια τόσο εκτεταμένη χώρα πριν, άρα το να λέει κανείς ότι εφόσον στις άλλες περιπτώσεις η στρατηγική του αρχή είχε αποδειχτεί νικηφόρα, εκείνος δεν μπορεί να επικριθεί για την περίπτωση της Ρωσίας, συνιστά λογικό άλμα: ο Ναπολέων είχε όντως πάντα ενεργήσει και νικήσει με αυτόν τον τρόπο, αλλά σε συνθήκες *διαφορετικές*. Η κριτική θα ήταν εξ ορισμού άστοχη, αν είχαμε μπροστά μας την ίδια στάση σε παρόμοιες συνθήκες, όμως από τη στιγμή που οι συνθήκες είναι σημαντικά διαφορετικές η αρχή δεν μπορεί να θεωρείται εκ προοιμίου ισχύουσα.

Ας δούμε όμως πώς εξηγεί ο Κλάουζεβιτς τη γαλλική αποτυχία: «Η εκστρατεία του 1812 δεν πέτυχε γιατί η εχθρική κυβέρνηση έμεινε συμπαγής, γιατί ο λαός έμεινε πιστός και ανένδοτος—άρα δεν μπορούσε να πετύχει. Μπορεί να ήταν λάθος του Βοναπάρτη το ότι την ξεκίνησε. Αν μη τι άλλο το αποτέλεσμα απέδειξε ότι είχε κάνει λάθος στους υπολογισμούς του. Ωστόσο εμείς βεβαιώνουμε ότι, από τη στιγμή που τέθηκε εκείνος ο στόχος, στην ουσία δεν μπορούσε να επιτευχθεί με διαφορετικό τρόπο. Αντί να δεσμευτεί σε έναν ατέλειωτο, πολυδάπανο αμυντικό πόλεμο στην Ανατολή όπως ήδη έπρεπε να κάνει στη Δύση, ο Βοναπάρτης χρησιμοποίησε το μοναδικό κατάλληλο μέσο για τον σκοπό: αποπειράθηκε να αρπάξει την ειρήνη από έναν αντίπαλο που θα είχε αποθαρρυνθεί μετά από μια τολμηρή επίθεση. Το ότι ο στρατός του μπορούσε να καταστραφεί ήταν ο κίνδυνος που διέτρεχε, ήταν το τίμημα του ρίσκου, η τιμή της μεγάλης του ελπίδας».²⁵

Ο Κλάουζεβιτς στη συνέχεια σημειώνει σωστά, ως κρίσιμη αιτία της αποτυχίας την

²⁴ Στο ίδιο.

²⁵ Στο ίδιο, 250-51.

ανεπαρκή προετοιμασία της επιμελητείας της εκστρατείας.²⁶ Φαίνεται πράγματι ότι ο Ναπολέων υποτίμησε τους κινδύνους που θα συναντούσε. Όμως αυτή είναι μια φυσιολογική στάση, αν κανείς ξεκινά με την πεποίθηση ότι όλα θα κριθούν εντός ολίγων ημερών ή εβδομάδων, χάρη στη συντριβή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, και εναλλακτικά αποφασίζει τη βιαστική κατάληψη της ιστορικής πρωτεύουσας του εχθρού.

Όσον αφορά έπειτα τη γερμανική εισβολή στη Σοβιετική Ένωση το 1941, η συνήθης κριτική δεν στρέφει τα βέλη της ενάντια στον βασικό σχεδιασμό της Επιχείρησης Μπαρμπαρόσα, η οποία εκδηλώθηκε ως μετωπική επίθεση κατά μήκος των συνόρων, και στόχευε ακριβώς όπως και εκείνη του Ναπολέοντα στην κεραυνοβόλα εξολόθρευση της ρωσικής άμυνας,²⁷ αλλά αντίθετα έχει επικεντρωθεί στον στιγμιαίο δισταγμό που επέδειξε ο Χίτλερ για την επίθεση εναντίον της Μόσχας.²⁸ Η κριτική συνεπώς δεν λαμβάνει υπόψη της τις ανάγκες επιμελητείας του γερμανικού στρατού, δεν αντιλαμβάνεται την αναγκαιότητα αποστέρησης πόρων και δυναμικού από τους Σοβιετικούς με ταυτόχρονη οικειοποίησή τους από τους Γερμανούς, αλλά κινείται στην εκ διαμέτρου αντίθετη κατεύθυνση, εκείνη της αναζήτησης μιας γρήγορης νίκης, ελπίζοντας, όπως είχε κάνει και ο Ναπολέων, ότι η κατάληψη της Μόσχας θα αρκούσε για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός.

Στην πραγματικότητα όμως η κατάληψη της Μόσχας δεν ωφέλησε σε τίποτα τον Ναπολέοντα, και αντιθέτως επέφερε την εξάντληση και αποδυνάμωση του στρατού του, και κανείς δεν θα μπορούσε να εγγυηθεί μια βέβαιη και πλήρη κατάρρευση της ΕΣΣΔ ακόμα κι αν η γερμανική επίθεση προς τη Μόσχα είχε ευοδωθεί, δοθείσης της έκτασης του εδάφους και των σοβιετικών πληθυσμών, όπως επίσης του γεγονότος ότι μεγάλο τμήμα της σοβιετικής βιομηχανίας είχε ήδη μεταγκατασταθεί ή μετακινείτο προς σημεία που βρίσκονταν ανατολικά της Μόσχας.²⁹ Αντίθετα, η άμεση επίθεση κατά της Μόσχας, που ούτως ή άλλως τελικά επιλέχθηκε και απέτυχε, δέσμευσε την κύρια γερμανική δύναμη σε συγκρούσεις που δεν έφεραν ούτε το ελάχιστο ουσιαστικό κέρδος πέρα από την προσωρινή κατοχή εδαφών χωρίς καμία οικονομική και στρατηγική σημασία.

Επομένως, ο συνδυασμός της εμπειρίας του Ναπολέοντα με εκείνη της Επιχείρησης Μπαρμπαρόσα καταδεικνύει ότι είναι ανούσιο να καταδιώκει κανείς τις εχθρικές δυνάμεις προσπαθώντας να τις καταστρέψει άμεσα, στην περίπτωση που εκείνες μπορούν να χρησιμοποιήσουν ένα αχανές έδαφος και να υποχωρήσουν έως ότου θα δημιουργηθούν πιο ευνοϊκές συνθήκες για τις ίδιες, ή στην περίπτωση που μπορούν να αντικαθιστούν τα στρατεύματά τους με συνεχώς νέα. Σε αυτές τις συνθήκες είναι φυσιολογικό να δημιουργηθεί μια κατάσταση πίεσης για τον επιτιθέμενο χωρίς επίτευξη των ποθητών αποτελεσμάτων και να προκύψει μία συνεχής φθορά του δυναμικού του χωρίς απτά και σταθερά κέρδη, όπου ο ενθουσιασμός θα δώσει τη θέση του στην απογοήτευση μέσω αυξανόμενης κούρασης, αποδυνάμωσης και απώλειας εμπιστοσύνης.

Μέγας Αλέξανδρος και Κλάουζεβιτς

Στο 8ο βιβλίο του *Περί Πολέμου* ο Καρλ φον Κλάουζεβιτς μιλάει μεταξύ άλλων για την επίθεση, υποστηρίζοντας ιδέες που θα μπορούσαν να ανταποκρίνονται επακριβώς τον

²⁶ Στο ίδιο.

²⁷ David M. Glantz & Jonathan House, *When Titans Clashed, How the Red Army Stopped Hitler*, (Lawrence: University Press of Kansas, 1995), 31-3.

²⁸ Alan Clark, *Barbarossa, The Russian-German Conflict 1941-45*, (New York: Perennial, 2002), 110-12.

²⁹ Glantz & House, *When Titans Clashed*, 71-3.

τρόπο με τον οποίο έδρασε ο Μέγας Ναπολέων και η Βέρμαχτ υπό τον Αδόλφο Χίτλερ στις εκστρατείες τους εναντίον της Ρωσίας, αλλά έρχονται όπως θα δούμε σε αντίθεση με επιλογές του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η διαφοροποίηση του Αλεξάνδρου είναι μεγίστης σημασίας γιατί εκείνος δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση παράδειγμα θεμελιώδους και ριζικής άρνησης της ναπολεόντειας και κλαουζεβιτσιανής στρατηγικής νοοτροπίας. Αντιθέτως, η δράση του Αλεξάνδρου είναι απολύτως σύμφωνη με την άμεση στρατηγική προσέγγιση, με την άποψη κατά την οποία η νίκη προϋποθέτει τη συντριβή της μαχητικής ικανότητας των εχθρικών στρατευμάτων.

Πράγματι, στην ιστορία του Αλεξάνδρου συναντάμε κάποια από τα πιο τυπικά παραδείγματα των αρχών της ταχύτητας και της συγκεντρωτικής επίθεσης έναντι του κέντρου βάρους των εχθρικών δυνάμεων. Ο Αλέξανδρος διεξήγαγε αστραπιαίους πολέμους εναντίον της Θήβας, των βαλκανικών, βακτριανών και ινδικών βασιλείων, και οποτεδήποτε χρειάστηκε να αντιμετωπίσει αντιστάσεις που προέρχονταν από μικρότερα ασιατικά έθνη και πόλεις. Επίσης, ήταν πάντα έτοιμος να εφορμήσει ενάντια στις εχθρικές δυνάμεις όταν εκείνες βρίσκονταν στην ακτίνα δράσης του. Δεν έκανε ελιγμούς αποφυγής όπως θα ήθελε ο Σουν Τσου, αλλά αντίθετα ενεργούσε με τον τρόπο που θα άρεσε στον Ναπολέοντα και στον Κλάουζεβιτς, προσπαθώντας να εμπλακεί το συντομότερο σε μάχη. Το βλέπουμε ήδη στην περίπτωση της μάχης του Γρανικού, όταν ο ελληνικός στρατός φθάνει κουρασμένος και ο εχθρός τον περιμένει στην άλλη όχθη του ποταμού, όπου παρόλα αυτά επιτίθεται αμέσως, χωρίς καν να στρατοπεδεύσει πρώτα, και το βλέπουμε φυσικά στις δύο μεγάλες μάχες εναντίον του αυτοκρατορικού περσικού στρατού, στην Ισσό και στα Γαυγάμηλα. Και τις δύο φορές, όταν αντιλαμβάνεται ότι ο Δαρειός με την κύρια περσική δύναμη βρίσκεται κοντά, κινείται αμέσως για να τον συναντήσει, συμφωνώντας με τον Κλάουζεβιτς, ο οποίος γράφει: «Αν η κύρια εχθρική δύναμη δεν βρίσκεται στον δρόμο μας και δεν μπορούμε να την αναζητήσουμε ... θα την βρούμε μπροστά μας αργότερα ... Θα πολεμήσουμε τότε σε λιγότερο ευνοϊκές συνθήκες: μια αντιξοότητα που πρέπει να αποφύγουμε».³⁰

Επίσης, ο Αλέξανδρος προσφέρει το τέλειο παράδειγμα για τον εντοπισμό του εχθρικού κέντρου βάρους και την εξαπόλυση της μεγάλης μαζικής επίθεσης εναντίον του, θυσιάζοντας μάλιστα δευτερεύουσες θέσεις αν χρειάζεται. Ενήργησε πάντα κατ' αυτόν τον τρόπο, με πιο θεαματική και αποφασιστική περίπτωση εκείνη της μάχης των Γαυγαμήλων, όπου ηγήθηκε με επιτυχία μιας πολύ ισχυρής επίθεσης ενάντια στον ίδιο τον Δαρειό και τη βασιλική φρουρά του, επιφέροντας την κατάρρευση ολόκληρης της δομής του τεράστιου περσικού στρατού.³¹

Ωστόσο, η στρατηγική του Αλεξάνδρου διαφοροποιείται από τις ιδέες του Ναπολέοντα, του Κλάουζεβιτς και του Ζομινί, καταρχήν στο ότι εκείνος δεν αναζήτησε μια άμεση αναμέτρηση με τον αυτοκρατορικό περσικό στρατό και μια άμεση προώθηση στην ενδοχώρα προς τις μητροπόλεις της αυτοκρατορίας, αλλά αντίθετα έδωσε μεγάλη προσοχή στην κατάληψη ολόκληρης της μικρασιατικής και μεσογειακής ακτής της Περσικής Αυτοκρατορίας.

Η στρατηγική επιλογή που τον διαχωρίζει ριζικά από τον Κλάουζεβιτς και τη σύγχρονη στρατηγική σκέψη είναι δε εκείνη που πραγματοποίησε μετά τη μεγάλη νίκη της Ισσού: από τη στιγμή που ο βασιλιάς Δαρειός καταφέρνει να διαφύγει, ο Αλέξανδρος αδιαφορεί εντελώς για εκείνον, αποφεύγει να εισορμήσει στην ενδοχώρα με σκοπό να του δώσει τη

³⁰ Clausewitz, *Della Guerra*, Einaudi, VIII, IX, 245.

³¹ Αρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, III, 14.

χαριστική βολή παρασυρμένος από τον ενθουσιασμό, και αντίθετα προελαύνει προς τη Φοινίκη ακολουθώντας πιστά και ψύχραιμα το σχέδιό του, δηλαδή την κατάκτηση ολόκληρης της ακτής, πριν προωθηθεί σε βάθος. Αυτή η κίνηση βρίσκεται σε αντίθεση με όσα θα πρότεινε το παράδειγμα του Ναπολέοντα και οι σύγχρονοι θεωρητικοί, οι οποίοι θα επέμεναν στην ανάγκη να συνεχιστεί η πίεση προς τον Δαρείο και τα στρατεύματά του για να μην αφεθούν να αναπνεύσουν, να ανασυγκροτηθούν και να αναδιοργανωθούν.

Η βασική διαφοροποίηση επομένως έγκειται στο ότι μετά τη μάχη της Ισσοῦ, όταν η Περσική Αυτοκρατορία είναι ακόμη πολύ ισχυρή, με την πλειοψηφία των σατραπειών της ανέπαφη και πιστή στον Μεγάλο Βασιλέα, με άπλετη πρόσβαση στη θάλασσα και μεγάλα μεσογειακά έθνη υπό την κυριαρχία της, με όλες τις μητροπόλεις της μακριά από τον πόλεμο, ο Αλέξανδρος δεν σκέφτεται ότι η νίκη θα έρθει μέσα από μια προσπάθεια άμεσης εξολόθρευσης των περσικών ενόπλων δυνάμεων, παρότι η στιγμή μοιάζει ευνοϊκή, αλλά αντίθετα στρέφει την προσοχή του προς τη Φοινίκη κι έπειτα την Αίγυπτο, δηλαδή στις περιοχές που συνέδεαν το κέντρο της αυτοκρατορίας με τη Μεσόγειο.

Την επαύριον της νίκης στην Ισσοῦ υπάρχει για τον αλεξανδρινό στρατό στα νότια η Συρία και η Φοινίκη, και στα δυτικά η Αίγυπτος, ενώ στα ανατολικά βρίσκεται η Ασσυρία, η Μηδία, η Βαβυλώνα και η Περσία. Το να βαδίζει προς τα δυτικά, σημαίνει ότι απομακρύνεται από τα κέντρα της αυτοκρατορίας, και ιδιαίτερα από τη Βαβυλώνα, η οποία αποτελεί το σημείο συγκέντρωσης του Δαρείου, όπου προστρέχουν εκείνη τη στιγμή τα απομεινάρια του στρατού του. Με τον αυτοκρατορικό στρατό κατακερματισμένο, ο Ναπολέων και ο Κλάουζεβιτς θα τόνιζαν ότι αυτή είναι η στιγμή της τελικής νίκης, μετά από μια ανελέητη καταδίωξη και πίεση. Αντίθετα ο Αλέξανδρος βαδίζει προς τα νότια, θέτει σε πολιορκία την Τύρο και δαπανά επτά ολόκληρους μήνες στην προσπάθεια να την εκπορθήσει, έχοντας εξαρχής ξεκαθαρίσει, πως όσο αυτή δεν πέφτει η πορεία δεν θα συνεχιστεί.³² Και στη συνέχεια σταματά για άλλους τρεις μήνες ώστε να πολιορκήσει τη Γάζα,³³ θέλοντας να την εκπορθήσει οπωσδήποτε πριν εισέλθει στην Αίγυπτο, όπου γίνεται θριαμβευτικά δεκτός ως απελευθερωτής και ανακηρύσσεται Φαραώ. Ο Αλέξανδρος δεν βλέπει αυτές τις εκδηλώσεις σαν χάσιμο χρόνου, δεν ανυπομονεί να βαδίζει εναντίον του περσικού στρατού που συγκροτείται ήδη στη Βαβυλώνα ισχυρότερος από ποτέ, αλλά αντίθετα αντιμετωπίζει την παρουσία του στη χώρα του Νείλου με μέγιστο ενδιαφέρον και σοβαρότητα, και επιπλέον ιδρύει εκεί μία από τις σημαντικότερες πόλεις της μελλοντικής ιστορίας της Μεσογείου.

Όλα αυτά σε στρατηγικό και θεωρητικό επίπεδο δεν μπορούν παρά να σημαίνουν ότι ο Αλέξανδρος εντόπισε ως κέντρο βάρους της εχθρικής ισχύος την έκταση και ιδιαίτερα την πρόσβαση της Περσικής Αυτοκρατορίας στη θάλασσα, τους ατελείωτους ανθρώπινους, φυσικούς και οικονομικούς πόρους της, και μόνο δευτερευόντως τις ένοπλες δυνάμεις της. Γι' αυτό προσπάθησε μεθοδικά και με πολύ μεγάλη υπομονή και επιμονή να στερεί εδάφη από τους Πέρσες και να τα καθιστά ωφέλιμα για τον ίδιο, αντιστεκόμενος στον πειρασμό του να αναζητήσει μια γρήγορη νίκη όπως αντίθετα έκαναν, με τη σύμφωνη άποψη της σύγχρονης στρατηγικής θεωρίας, ο Ναπολέων και ο Χίτλερ. Ο Αλέξανδρος έπραξε κατ' αυτόν τον τρόπο, γνωρίζοντας ότι σε κάθε περίπτωση θα έπρεπε να συντρίψει και πάλι τον αυτοκρατορικό περσικό στρατό, και μάλιστα ενώ εκείνος θα ήταν ακόμη πιο πολυάριθμος απ' ό τι στην Ισσοῦ.

Η ιστορία και η δράση του Αλεξάνδρου εναντίον της Περσικής Αυτοκρατορίας, σε

³² Αρριανός, *Ανάβασις*, II, 17. 1-4.

³³ Robin Lane Fox, *Alessandro Magno*, (Torino: Einaudi, 2004), 193.

σύγκριση με εκείνες του Ναπολέοντα και του Χίτλερ εναντίον του αχανούς ρωσικού/σοβιετικού κράτους, μας διδάσκει ότι η ολοκληρωτική πολεμική νίκη σε έναν ανάλογων συνθηκών πόλεμο δεν προέρχεται από μια κεραυνοβόλα επίθεση, αλλά από την εκτέλεση ενός σχεδίου που στοχεύει και εξασφαλίζει την πρακτική στρατηγική αξιοποίηση κάθε τακτικής νίκης στο πεδίο της μάχης, με συνέπεια μια συνεχή ισχυροποίηση των φίλιων δυνάμεων, συνοδευόμενη από αποδυνάμωση του εχθρού. Το δίδαγμα αυτό δεν αντιτίθεται σε θεωρητικό και αφηρημένο επίπεδο στη θεμελιακή αρχή της σύγχρονης δυτικής στρατηγικής σκέψης, που εξαρτά την πολεμική νίκη από την τελική συντριβή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων, ή την συνδεδεμένη μαζί της έννοια του κέντρου βάρους, αλλά στον τρόπο με τον οποίο αυτή η συντριβή πρέπει να αναζητηθεί. Στην περίπτωση ενός πολέμου σε γεωγραφικό βάθος και με πολύ μεγάλη ικανότητα αναδημιουργίας ενόπλων δυνάμεων από την πλευρά του εχθρού, το κέντρο βάρους δεν είναι απλώς οι ένοπλες δυνάμεις αλλά επιπλέον *η ικανότητα του εχθρού να τις διασώσει και να τις αναδημιουργεί*, και η εξολόθρευσή τους προϋποθέτει την εξουδετέρωση αυτής της δυνατότητας.³⁴

Χρειάζονται συνεπώς μεγάλες νίκες στο πεδίο της μάχης, όσο και προσεκτική κατάληψη εδαφών, επωφελής χρησιμοποίηση πόρων και αποκλεισμού τους από τη χρήση του εχθρικού κράτους. Η εξολόθρευση των εχθρικών δυνάμεων δεν είναι πραγματοποιήσιμη όταν ο αντίπαλος διαθέτει μια απέραντη έκταση όπου οι δυνάμεις του μπορούν πάντα να υποχωρήσουν, και πολύ μεγάλο πληθυσμό που σε συνδυασμό με υποδομές και πόρους του δίνουν την ευκαιρία να δημιουργεί νέα στρατεύματα. Είναι απαραίτητο να έχουμε αντίθετα την ίδια «επίγνωση των ορίων της δύναμης»³⁵ που είχε ο Αλέξανδρος.

Συμπέρασμα

Όταν ο εχθρός διαθέτει πολύ μεγάλο γεωγραφικό και δημογραφικό βάθος, οι ένοπλες δυνάμεις του πρέπει να ηττηθούν κατ' επανάληψη και η ικανότητά τους να αναπαράγονται πρέπει να μειώνεται σταθερά, για να καταστεί εφικτή η οριστική στρατιωτική νίκη. Σε μια τέτοια περίπτωση η μαγική λέξη δεν είναι *ταχύτητα*, με σκοπό την αποτροπή της ανόρθωσης της εχθρικής αντίστασης, αλλά *υπομονή*, διότι η ανόρθωση αυτή είναι αναπόφευκτη και θα χρειαστεί να εξουδετερωθεί ξανά ούτως ή άλλως. Το ζητούμενο είναι να μειωθεί η ικανότητα του εχθρού να επανέρχεται μονίμως ισοδύναμος ή και ισχυρότερος, και αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω στρατιωτικών επιχειρήσεων που στοχεύουν στην εξολόθρευση των εχθρικών στρατευμάτων. Στην περίπτωση που η εχθρική χώρα έχει πολύ μεγάλη έκταση, πληθυσμό, τεχνολογική και βιομηχανική επάρκεια, όσο ταχεία κι αν είναι η εξολόθρευση των στρατιωτικών της δυνάμεων αυτές δεν θα πάψουν να επιστρέφουν, αν δεν χτυπηθεί η πηγή της αναδημιουργίας τους. Η νίκη δεν θα έρθει μέσα από έναν θριαμβευτικό καλπασμό, αλλά ως αποτέλεσμα μιας μεθοδικής δουλειάς.

Σε αντίθεση με τον Ναπολέοντα και τον Χίτλερ, ο Αλέξανδρος δεν επέλεξε τη διείσδυση σε βάθος και δεν αποπειράθηκε να εξαλείψει άμεσα τον εχθρικό στρατό ή να καταλάβει την πρωτεύουσά του, αλλά δαπάνησε όλον τον απαιτούμενο χρόνο για να

³⁴ Sotirios F. Drokalos, *Alessandro Magno e pensiero strategico moderno*, Edizioni Saecula, Zermeghedo, 2020 (Università di Bologna, 2013), 364.

³⁵ David J. Lonsdale, *Alexander the Great, Lessons in Strategy*, (New York: Routledge, 2007), 146.

καταλάβει την πελώρια ακτή από τη Μαύρη Θάλασσα μέχρι τη Λιβύη, παρότι γνώριζε ότι αυτή η στάση ευνοούσε τη συγκέντρωση ενός τεράστιου ασιατικού στρατού, τον οποίον μετά θα έπρεπε να εξουδετερώσει ώστε να κερδίσει τον πόλεμο. Επίσης, δεν του αρκούσε ένας αφηρημένος έλεγχος πάνω σε μια περιοχή αλλά ήθελε να εξασφαλίσει την πρακτική χρησιμοποίηση των πόρων της προς όφελός του, ενώ συνέχιζε πάντα να ενισχύεται με δυνάμεις και από την Ελλάδα. Έτσι, παρά το γεγονός πως άφηνε σε πολλά σημεία φρουρές, ο στρατός του γινόταν ολοένα πιο ισχυρός.

Στα δύο νεώτερα παραδείγματα, το στρατηγικό βάθος εξελίχθηκε σε ένα βάρος όλο και πιο αφόρητο για τον εισβολέα και τελικά τον καταπλάκωσε, παρότι και στις δύο περιπτώσεις εκείνος ήταν πανίσχυρος και τέλεια οργανωμένος από στρατιωτικής άποψης. Αντιθέτως, ο Μέγας Αλέξανδρος χάρη στη στρατηγική του κατάφερε να οικειοποιηθεί το εχθρικό στρατηγικό βάθος, καθιστώντας το ωφέλιμο για τις δυνάμεις του, γεγονός που διδάσκει ότι οι μεγαλεπήβολοι στόχοι απαιτούν περισσότερη μελέτη απ' ό,τι δράση, περισσότερη νηφάλια σκέψη απ' ό,τι λαχτάρα για άμεσα αποτελέσματα.

Ο Σωτήριος Φ. Δρόκαλος είναι συγγραφέας αρκετών βιβλίων και άρθρων ιστορίας και θεωρίας διεθνών σχέσεων, δημοσιευμένων στην ιταλική και ελληνική γλώσσα. Μεταξύ των οποίων το βιβλίο «Alessandro Magno e pensiero strategico moderno», Edizioni Saecula, 2020 (Μέγας Αλέξανδρος και σύγχρονη στρατηγική σκέψη). Μεταπτυχιακά στις Διεθνείς Σχέσεις από το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια (πτυχιακή εργασία στις Στρατηγικές Σπουδές), στη Στρατιωτική Ιστορία από το Πανεπιστήμιο Niccolò Cusano της Ρώμης και στη Διεθνή Αντιτρομοκρατία από το ίδιο πανεπιστήμιο. Επίσης, πτυχίο Νομικών Επιστημών από το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια.